

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. 9. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1817_309A-txt-shoot-idm913.pdf (tilgået 17. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Andet Tidsrum.

Fra de ældste Rigers Stiftelse til Christi Fødsel,

omtrent 2000 Aar.

Strax efter Adspredelsen oprettede Chamiten, Nimrod, og Semiten, Assur, tvende Riger, som dog kun bestode af nogle faa Byer og deres Omegn. Nimrods Rige laae mellem Tigris og Eufrat og fik Navn efter Babel, den Stad, hvis Fuldførelse Tungemaalenes Forvirring hindrede. Det assyriske Rige laae derimod østen for Tigris og havde under Tidens Løb det saa navnkundige 10Ninive til Hovedstad. Det assyriske Rige skal i den ældste Tid have udstrakt sig vidt i Asien, og først efter lang Tids Forløb være blevet omstyrtet; *omt. 900 f. K. men hverken denne Vælde, eller den hvortil vi vide, det siden for en kort Tid steg under Salmanassar, som underkastede sig endeel af Fønisien og Palæstina, *omt. 700 f. K. synes at have været forbundet med nogen synderlig Udvikling af Sjæleevnerne eller Fremgang i nyttige Haandteringer. Anderledes var det med Babylons Rige, som arvede Assyriens Magt, *omt. 600 f. K. thi vel er ogsaa dets gamle Historie mørk, men vor Kundskab om det, paa den Tid, da det under Nebukadnesar kom til at indbefatte alt Landet mellem Tigris og Middelhavet, lærer os, at baade var Agerdyrkning og Haandværker i driftig Gang og adskillige Kundskaber ikke fremmede for dem. De ypperste af disse indførdes imidlertid uidentvivi ved Chaldæerne et semitisk Folk, som kort før Nebucadnesars Tid indtog Babylon, eller dog ved en chaldæisk Stamme der fra ældgammel Tid udgjorde Babylons Præsteskab, og da de havde den Troe at Verdens og Menneskenes Skjebne stod i Stierne at læse, agtede de med stor Flid paa Himmels Løb og bleve Astronomiens Fosterfædre. Imidlertid dyrkedes den saare tidlig og med samme Iver, skjøndt ikke i samme Øiemed hos Føniserne, et lidet men mærkeligt Folk paa Middelhavets Kyst. Navnkundigst er dette Folk blevet ved sin udbredte Handel. Glas smeltede de af 11et Slags Sand, som fandtes i Landet, og i et Skaldyrs Vædske, som hyppig lod sig finde ved deres Kyster farvede de et Tøi, som under Navn af Purpur blev Hædersdragt for Konger og Fyrster trindt udi Landene; Arabiens kostelige Røgelse, som skulde dufte i Templer og Høieloftssale ginge og for det meste igjennem deres Hænder, og saavel disse Ting, som andre Vare, vandrede fra dem deels paa Kameler rundt i Asien, deels paa Skibene langs ad Middelhavets Kyster. Dog de dristige Sømænd som stævnedes ud fra Havnene Tyrus og Sidon, standsedes ei af Herkules Støtter, men gennemseilede det atlantiske Hav og vovede sig ind i Østersøens Bugt. Paa Kysterne her tilbyttede de sig det dyrebare Rav, fra Bretland hentede de Tin, og Sølv udgrove de i Mængde af Spaniens Bjerge. Et saadant Folk, som ventelig uden Kompas omflakkede paa Havet maatte nøie mærke paa Soel og Stjerner for derved at veiledes; og uden Bogstavskrift og Regnekunst kunde en saa udbredt Handel ikke drives. Nogen Kundskab om de menneskelige Sysler maatte de bringe til de fremmede Lande, og megen maatte de samle. Pragt og Overdaad maatte ogsaa, som Rigdommens naturlige Børn, trives hos dem og igien avle adskillige Konster; men ædle Følelser og ophøiede Forestillinger om Guddommen vare naturligviis sieldne og saa at sige fremmede hos disse jordisksindede Kiøbmænd. Kundskaben om den sande Gud spores kun dunkelt 12hos dem og skjøndt de baade have havt Digtere, Historieskrivere og Verdsligvise er dog saavel deres Bøger som Tungemaal saa at sige sjunket til Havets Bund, og det stadfæster hvad man kan vide, at deres Sang og Klogskab var af denne Verden. Et saadant Folk maatte snart vorde udmarvet og blødagtigt: Tyrus, som var yngre end Sidon, var den eneste Føniske Stad som modstod Salmanassar, men indtoges af Nebukadnezar.

Det tredie af den ældste Verdens navnkundige Folk og den Chamitiske Hovedstamme var Ægypterne, som udmærkede sig ved Alt hvad en uhyre verdslig Indbildningskraft og en barnagtig Selvklogskab i Forening med udvortes Styrke og Anlæg til fiin Forstand mægter at udrette. Agerdyrkingen blomstrede som af sig selv i det forunderlige Land, der baade vandedes og gjødedes af Nilen, nyttige Handværker, især Væverierne naaede stor Fuldkommenhed hos det underlig stillesiddende Folk, Statsforfatningen og Lovene vare udtænkte med en Skarpsindighed man ikke formoder i de gamle Dage, og Afguderiet var saa kunstig indvævet i Landets Historie og i den hele Videnskabelighed, at kun stor Anstrængelse og uventede Opdagelser vil kunne gjøre en vis og klar Skilsmisse. Indtil det skeer er næsten Alt hvad man veed om dette Lands Begivenheder og Præsternes Kundskaber uviste Giætninger eller eventyrlige Sagn som ikke give 13men spørge om Oplysning. En saadan kan først gives, naar man lærer at forstaae den Gaadeskrift (Hieroglypherne) som bedækker dette synderlige Folks Mumier og Mindesmærker, og hertil fattes man ei Anviisning, men Øie og Taalmodighed.

Rimeligt er det, at her, ligesom i China, Ægyptens Skyggebillede, ere mere end een Gang fremmede Stammer indvandrede som have revet det udvortes Herredømme til sig, men bøiet sig for Landets gamle Aand, og vist er det at tre store Tidsrum tydelig adskille sig i Folkets Historie. Det ældste som Præsterne kaldte *Gudealderen* er det Thebaiske, da Thebe i Øvre-Ægypten var Hovedstaden, som har afpræget sig i de uhyre Jetteværker, Stæder og Templer, hvis sjunkne Levninger endnu forbause. Det andet som Præsterne

kaldte det *Heroiske* er det Memphitiske da Alt udgik fra Memphis i Mellem-Ægypten, da Agerdyrkningen fremmedes, Staten indrettedes, Vellysten trivedes, Pyramider og Obelisker reistes og bedækkedes med Hieroglypher, kort sagt, da Man bestrøede Osirs Grav i Memphis med Blomster, reiste og ristede hans Bautasteen. Det tredje Tidsrum kaldte Præsterne det *Menneskelige* og vi kan sige det Saitiske, da var Sais i Nedre-Ægypten Hovedstaden, da stræbde Man at indvikle og udsmykke Løgnene fra Oldtiden, og at glimre som det viseste Folk i Verden. Efter Sagnet skal Labyrinthen være bygget i dette Tidsrum, og det være nu sandt eller ikke, saa er den upaatvivlelig et troe sandseligt Billede af Ægypternes Viisdom, af de dunkle Irgange hvori den Spidsfindige Fornuft stræbde at snoe sig fra Sandheden. Naar vi undtage hvad Moses beretter og Præstesagnene nødes til at stadfæste, have vi kun om det sidste Tidsrum nogle tilforladelige Efterretninger, og selv disse have for det meste faaet et mystisk Islet paa Præstevæven. Derom kan vi imidlertid ikke tvivle at Kongerne omtrent fra det Syvende Aarhundredes Begyndelse skaffede sig mere Magt ved græske Leietropper, stræbte i det Hele at indføre græsk Fiinhed og Smag, og at udvide deres Herredømme ved Erobringer i Asien. Det syndes at lykkes, men snart tabdes Erobringerne da Necho blev overvundet af Nebucadnezar, den græske Aand kunde kun spøge paa Ægyptens Grav, og forstyrredes idelig af den Dødes urolige Gienfærd i hyppige Oprør. Ved et saadant kom tilsidst en Almuesmand Amasis til at beklæde de gamle Pharaoners Throne, og da selv han bøiede sig for den fremmede Aand, forkyndte Alt Statens Undergang. Endnu i hans Dage giæstedes Landet af en seierrig Fjende og kort efter hans Død* omt. 520. maatte Folket bøie Nakken under en Erobrers Aag som knusede Præsterne med samt Apis-Oxen og de andre saakaldte hellige Dyr hvortil Ægyptens Afguder vare nedsiunkne.

15 Det Folk som indtog Ægypten var Perserne. De stammede tildeels fra Sems Søn, Elam, og bevarede længe Stammefædrenes rene Begreber om den eneste sande Gud, ja selv i den Troesbygning, som de tillægge en Zoroaster, finde vi saavel Afsky for Billeddyrkelse, som de tydeligste Spor af en sund Lære. Det var disse Biergboeres faste Tro, at de ved Tarvelighed, Arbeidsomhed og et gudhengivent Sindelag kunde befordre det gode Væsens Seier over det Onde og derfor stode de som kraftfulde Mænd, medens deres Naboer, Mederne, og næsten alle Mellemasiens andre Folkefærd, ved Overdaad og Vellyst vare nedsjunkne i Blødhed og svag Dorskhed. Ved at indlemmes i det mediske Rige, lærte de desbedre at kende dets Svaghed og da de paa den Tid begyndte at fordærves, higede de efter at udbrede deres egen, mere end Lysets Magt. En af deres Høvdinger, den retskafne djærve og kloge Cyrus gjorde ei allene sit Fædreneland uafhængigt, men omstyrtede endog baade det mediske og det babyloniske Rige* omt. 550 f. K. og blev derved Herre over alt Landet mellem Indus og Middelhavet. Ogsaa Lilleasien, som nu var samlet i det lydiske Rige maatte underkaste sig, og dets sidste Konge: Krøsus, lære, hvor usikker den Magt er, som kun hviler paa Guld; thi paa det havde han ene stolet. Kambyses, en Søn af Cyrus, forøgede Perserrigets Udstrækning med Ægypten; men dets rette Grundvold: Persernes Dyd og Tap16perhed, undergroves daglig; thi ligesom det var den voxne Attraa efter jordiske Ting, som uddrev dem fra deres Bjerge, nedsvælgede de og flux den søde Gift som havde fortæret de Overvundnes Marv, og bortødslede saaledes den Kraft der havde gjort dem til Seierherrer. Saavel deres Svækkelse, som de øvrige Asiaters yderlige Afmagt lod sig aabenbar tilsyne i Krigen som førtes med Grækerne.

Grækenland beboedes i den ældste Tid af Pelasger og Hellener:* omt. 1500. Jafets Afkom. En Ægypter, Cecrops, og en Fønicier, Kadmus, lærte Landets Hyrder og Jægere, Agerdyrkning, Afguderi og Bygningskunst, og nu dannede sig efterhaanden adskillige Stater. Den første store Bedrift, deres Sagn omtale, er et Søtog til Kolkis ved det sorte Hav, som kaldes det argonautiske efter Skibet Argo, og anførtes af den thessaliske Prinds: Jason, som efter Sagnet der skulde hente et gyldent Skind hvis Rye gik saa vide om Land, og fik det ved *List*. Med megen Helteroes og stort Bytte vendte de kække Høvdinger tilbage, men dog er denne Færd kun at agte som Indgang til det store Skuespil, deres Sønner med flere Ædlinge, 50 Aar senere vilde opføre. Paa Lilleasiens nordvestlige Kyst laae et gammelt mægtigt Rige: det Trojanske, ventelig ogsaa beboet af Japhetider, og en af dets Konger, Ilium, af hvem Hovedstaden fik Navnet Ilium, fordrev en asiatisk Høvding: 17 Tantalus, hvis Søn Pelops blev, efter Sagn, i det sydlige Grækenland saa høit anset at Halvøen efter ham fik Navn af Pelopones. Sønnesønner af ham vare Agamemnon og den Menelaus der iblandt mange Beilere havde det Held at kaares til Brudgom af den lakoniske Kongedatter den skønne Helene som er blevet den navnkundigste af alle Hedenolds Kvinder. Hende, siger man, lokkede og bortførte Trojas Kongesøn Paris, og nu flokkedes fra hele Grækenland Helte og Skarer for at hævne Rovet og indtage Troja. Med 100,000 Krigsmænd stævnede Snekkerne over Havet, og Hovedbanneret var hos Agamemnon Folkenes Konge; men ei blev han derfor den ypperste i Idræt eller Eftermæle. Fremmerst i Striden gik Akill, Diomedes og Ajax, den kløgtige og raadsnilde Ulysses ledte Hæren, og den gamle Nestor stillede Heltenes Vrede med venlige Ord. Ti Aar forgik og Ilium stod urokket; thi ei sielden opkom Splid i Grækernes Leir, Trojas gamle Konge, Priamus, blev hjulpet af alle Lilleasiens Folk, og i Hector havde han en Søn, hvis Manddom var ligesaa farlig for Grækerne, som hans Broders favre Skikkelse for Helene og Ilium. Endelig faldt Hector for Akills Haand, og skiøndt denne ei længe overlevede sin Bedrift, skiøndt mange af Grækenlands Helte vare faldne, mægtede dog den saagodt som høvdingløse Stad ei at modstaa de Overblevnes Vaaben og Kløgt. Ilium faldt og 18 tunge af det rige Bytte hastede Skibene hjemad; men Storme adspredte dem, sænkede mange, og omdrevede de andre vidt paa det vilde Hav. Ti Aar maatte saaledes Ulysses, trods al sin kløgt, omflakke før han naaede Ithaka, sin Fædreneø, og Penelope, sin trofaste Dronning; men stor var hans Løn, thi hans Navn og hans Færd ere blevne Efterslægten overleverede i deilige Sange, som tillægges en gammel Digter: Homeros. Odysseens Sanger skal ogsaa have digtet Iliaden, det andet Kvad, som, ved at besyngne en Tvist mellem

Agamemnon og Akill med dens bedrøvelige Følger, nu hartad i tre Aartusinder har i hæderfuldt Minde bevaret de Heltes Navne og Idrætter som strede ved Troja. Disse overordenlige Kvad saavel som Bedrifterne, der i dem besynges, ere vel endnu langt fra at være saaledes oplyste og forstaaede som det sig bør, men hvad saa end Udfaldet kan blive paa en grundig Undersøgelse om deres Oprindelse og den historiske Indholds bogstavelige Sandhed, er det ligevist at de klarlig afbilde den græske Aands Bestræbelse og Maal i det Hele. Helene staaer som *Skjønhedens* Sindbillede og det gamle Tvistens Æble mellem Japhetiderne i Asien og Europa, Iliaden afbilder Grækernes Tragten efter med Magt og List at tilegne sig Skjønheden i Poesie og Kunst, og Odysseen deres Umage for at finde den ved flygtig Grublen. Ligesaa vist er det at disse Digte have i det Hele megen historisk Vigigtighed som Afbildning af den græske Oldtids Skikkelse og Forestillinger. Ikke i det egenlige Grækenland skal de være frembragte, men paa Lilleasiens Kyst, hvorhen adskillige græske Flokke, som trængtes i Fædrenelandet, ^{*}Fra 1100 til 900 f. K. efter det Trojanske Tog hendroge, erhvervede stor Rigdom ved udbredt Søhandel, og megen Berømmelse ved deres aandige Fortrin. Dog Vellyst og Overdaad fordærvede og svækkede dem snart, deres Digtere misbrugte deres herlige Gaver til at lovsynge og forgude det Sandselige, og alle Stæderne maatte underkaste sig Cyrus; men under Darius Hystaspis gjorde de Opstand og gave derved Anledning til den lange Kamp mellem Perser og Græker. De europæiske Græker vare, efter det trojanske Tog og deres Brødres Udvandring, nedjunkne i en aandelig Slummer, hvoraf de dog igjen for en kort Tid opvaagnede. Af de Helleniske Stammer havde Dorerne faaet Overhaand paa Peloponnes, Ionerne havde forenet sig med Pelasgernes Efterkommere i Attika; og hos begge Stammer fremstode store Lovgivere, som ved at dæmpe de indvortes Stridigheder og knytte Borgerne nærmere sammen, lagde Grunden til en ny Virksomhed. I den doriske Stad Sparta paa Peloponnes, fremstod Lykurg af den heraklidiske Kongeslægt, som i to Aarhundreder havde hersket der, ^{*}omt. 900 f. K. og gav Staten en Forfatning, hvis Virksomhed og Varighed har gjort den saare navnkundig. At vedligeholde og om muligt forstærke den gamle doriske Tapperhed, og at sætte alle Borgernes Kræfter i Fædrebyens Tjeneste, var hans Maal; derfor ophævedes Eiendom, Guld og Sølv bandlystes med al Pragt og Overdaad, og fra Barndommen af dannedes Alle til Haardførhed, Djærvhed og ubetinget Lydighed mod Love og Foresatte. Øiemedet opnaaedes, og snart blev Sparta Halvøens Herskerinde; men denne unaturlige Styrke kunde ei fremelskes uden at berøve Hjertets helligste Følelser deres Næring; og mange Tusinde, de saakaldte Heloter, maatte henusukke Livet i den haardeste Trældom, for at Spartas Borgere, der agtede det under deres Værdighed selv at dyrke Jorden og drive anden stille Haandtering, kunde sysle med Vaaben og i uretfærdige Krige undertvinge Nabofolkene. Grækenlands anden Hovedstad, Athenen, havde kort før den trojanske Krig haft en Konge: Theseus, hvis Statsindretning var ligesaa mærkelig som ^{*}omt. 1070 f. K. hans Heltebedrifter store; men siden var Kongeværdigheden blevet afskaffet, og saavel Stridigheder mellem Adelen eller de Velbaarne indbyrdes, som den Undertrykkelse de Ringere maatte lide, lammede og ødte Statens Kraft. Paa begge Dele stræbte den vise Solon at raade Bod ^{*}omt. 600 f. K. ved at foretage en passelig Deling af Magten mellem Adel og Folk; men den nærmeste Følge var, at det gensidige Had udbrød i Voldsomhed og Almuens Høvding Pisistratus fik derved Leilighed til at blive Stadens Herre. Denne stad²1 fæstede imidlertid den Solonske Forfatning, og da Athenienserne igjen fik deres Frihed, ^{*}omt. 510 f. K. sporedes tydelig dens fordeelagtige Virkninger, og de begyndte at blive hvad Byens Leie og deres særegne Anlæg spaaede Solon, dristige Sømænd, Mestere i alle da bekjendte Konster, Videnskabernes Fosterfædre og Smagens Dommere. Sømænd bleve de først, og vovede med deres Flaade at understøtte de asiatiske Græker mod Perserkongen. Den forbittrede Darius udsendte en Flaade, hvis 120,000 Stridsmænd skulde forvandle Athenen til en Grusdyng; men paa Marathons Sletter viste Athenienserne Miltiades og hans 10,000 kække Vaabenbrødre, ^{*}489. hvor lidet en talrig Trælleflokk, der fremdrives med Svøben, mægter at udrette mod et ringe Antal Mænd, der med Glæde offre Liv og Blod for Frihed og Fædreneland. Denne Skamplet paa Perserhavnet agtede Xerxes, en Søn af Darius, igjen at aftvætte, og drog selv over Hellespont med en sammendreven Skare, hvis Størrelse Herodot beregner til et Antal af henved to Millioner vaabenføre Mænd; medens en Flaade paa 1200 Skibe skjulte Havet for Grækernes Øine. Uhindret oversvømmede Perserhæren Thessalien, og da selv Theben, Bøotiens mægtigste Stat, var feig og troløs nok til ved Sendebud at give sig Fjenden i Vold, haabede han uden Modstand at holde sit Indtog i Athenen og Sparta, medens hans Flaade beherskede Havet. Dog anderledes ²²var det besluttet i Hans Raad, som altid stod det Folk bi mod Voldsmænd, der var skikket til at leve og virke selvstændig. Vel vare Grækenlands mange Smaastater, og især Athen og Sparta, misundelige paa hinanden; men det fælles Tungemaal, den fælles Gudsdyrkelse og det fælles Udspring fra Heltestammer, hvis Bedrifter vare deres Stolthed, gjorde dog at de ansaae sig for eet Folk, der mod en ^{udvortes} Fjende burde gjøre fælles Sag. Alle Stæders Skibe forenede sig med Athenens for at forsvare Sundet ved Eubøa, og den heltmodige Spartas Konge: Leonidas, vovede, med 8000 Græker, at stille sig ved det snevre Bjergpas: Thermopylæ, og forbyde Xerxes Indgangen i Mellemgrækenland. Forgjeves ødslede Perserkongen med Løfter og Trudslar, forgjeves opoffrede han Tusinder af sine Tapperste; indtil en Forræder viste ham en Stie over Øtas Bjerge. Underrettede herom, droge de fleste Græker hjem, men Leonidas med sine Spartaner besluttede at ofre sig for Grækenlands Frihed, og efter at have gjort Underværker af Tapperhed, ^{*}480. faldt de alle uden at vige. Xerxes drog til Athenen, og brændte de tomme Huse; men da han kort efter med sin Flaade vilde tilintetgjøre Grækernes Skibe ved Salamis, hvorhen de efter en hæderlig Kamp vare seiledede, mærkede han, at det ei var af Rædsel, Athenienserne havde forladt deres By; thi her kæmpede de under Themistokles saa²³ledes i Grækernes Spidse, at Perserflaaden, meer end halv ødelagt, maatte tage Flugten over Havet. Ydmyget og bange hastede Perserkongen hjem til sit Pallads, hvor han Aaret efter fik det dobbelte Sørgebudskab, at paa en og samme Dag var den store Landhær, han efterlod i Grækenland, tilintetgjort ved Platæa, og Flaadens Levninger opbrændte ved Mykale:

et Forbjerg paa Lilleasiens Kyst. De asiatiske Græker gave sig under Athenens Beskyttelse, og betalte de Skibe, hvormed denne Stat vandt Herredømmet paa det ægeiske Hav og over de græske Stæder paa Traciens og Macedoniens Kyster, et Herredømme, de hovmodige Perserkonger selv saae sig nødte til at erkjende.*449.

Saamegen Hæder Grækerne imidlertid i denne Krig indhøstede, bidrog den dog paa adskillige Maader til at undergrave deres Dyder og Enighed, Frihed og Kraft, og blev derfor den sidste hæderlige, de førte. Da Krigens Skueplads forfløttedes til Havet og Asien, maatte Athenienserne, som den mægtigste Sømagt, nødvendig faae den Oberanførsel, Spartanerne hidtil havde havt, ligesom dette igjen maatte hos disse stolte Krigere vække den høieste Misundelse og gjøre al Enighed mellem Grækenlands Hovedstater umulig. Athenens Borgere behandlede deres rige, men blødagtige Forbundne, som Undersaatter, og overlode sig til den Pragt, Overdaad og sandselige Nydelse, der kunde købes for 24det aftvungne Guld. Herved svækkedes daglig den indvortes Kraft, og da Uenigheden med Sparta udbrød til Krig,*431. gjorde ikke allene næsten hele Grækenland fælles Sag mod det overmodige Athen; men denne Stad havde selv i sine Bundsforvandrete ligesaa mange hemmelige Fjender. I 27 Aar førtes denne, saakaldte peloponesiske, Krig næsten uafbrudt, Lykken var ustadig, enstund smilede den til Athenen, ligesom Alt der havde under den verdenskløge, smagfulde, sødtalende, men tillige forfængelige, lumske og vellystige Perikles en smilende og blændende Skikkelse: men disse Dages Skin bedrog i Alt som i deres Afgud: Alcibiades; han fristede Lykken hvis Skjødebarn han var, og det var med Athenens Lykke han legede, han satte den paa Spil ved Toget til Sicilien, Athenen fordrev sin Vovehals men fortsatte Vovespillet, og tabde saa reent at den maatte overgive sin Flaade, sløife sine Mure og bøie sig for de 30 Tyranner Sparta *404 f. K. satte til dens Øvrighed.

Saaledes mistede Athenen den Glands, hvormed det hartad i 80 Aar havde brammet; men det havde i denne Tid erhvervet sig en mere uforgængelig, som endnu efter mere end 2000 Aar omstraaler dens Minde og gjør dens Grusdyngne mærkeligere end de Stæder, der som Landets og Havets Herskerinder prange med Slotte og Palladser: denne Glands skylder Athenen de mange sindrige og kløgtige Mænd, som i en kort 25Tid opvoxte, kappedes og afløste hinanden indenfor dens Mure. Medens Miltiades, hans Søn Cimon, og Themistokles sankede blodige Laurbær, flettede Digteren Æschylos sig en ligesaa uforvisnelig Krands ved sine dramatiske Digte. Det Slags Digtere der ligne denne berømte Forgænger, lægge især an paa at fremstille berømte Mennesker og mærkelige Tildragelser fra en forsvunden Tid, i en Række af Samtaler, saa livagtig, som om hine endnu levede, og disse just nu foregik. For at gjøre Alt endnu mere nærværende, fremgik Mennesker, som havde Anlæg til at efterligne Andre, taledede og handlede i de Hedenfarnes Navn, og dannede saaledes hvad vi kalde Skuespil, og saaledes at beskue de oplivede Skygger af store Mænd, kan være saare skikket til at vække en ædel Higen efter at ligne dem, og opløfte Sindet over det Legemlige. Af dem som traadte i Æschyls Fodspor, overgik ham i kunstig S sammensætning, men bleve hans Undermænd i Kraft og ophøiede Følelser, ere Sophokles og Euripides blevne de berømteste; og i Korthed kan man vel ikke bedre betegne disse trede Digteres indbyrdes Forhold end ved at sige: Æschylus skildrede Oldtiden som han indbildte sig den, Sophokles som han ønskede og Euripides som han tænkte sig den. Samtidig med den Sidste var under den peloponesiske Krig Aristofanes, som i sine dramatiske Digte, der kaldes Komedier, udstillede sin Tids Daarlighed men 26ogsaa en Deel af sine Medborgere til Latter. Kun i en fordærvet Tidsalder er det at Digteren maae svinge Svøben istedenfor at kige i Aandespeilet, være de høie Syners og dybe Følelsers Tunge, hellige Følelsers Tolk; thi Spot er en beesk Urt, som kun voxer paa Kjerlighedens Grav. Indvortes beslægtede med hine Digtere vare Billedhuggerne, som forstode i Marmor at udhugge Billeder, der ei allene havde Menneskelignelse, og i Aasynet de samme Kjendemærker, som levende Mennesker, naar noget Stærkt har bemestret sig deres Inderste, men endog syndes langt deiligere end noget enkelt Menneske. Vist nok vidne saadanne Værker om, at en Skygge af noget Overjordisk svævede for Kunstnerens Øie og elskedes af ham, ei heller kan det omtvivles at beslægtede Gemytter føle under Beskuelsen en Deelagtighed i Kunstnerens Syn og Velbehag, men ligevist bliver det, at Troen paa det Usynlige er kun som en Drøm, naar man har Lyst til at see det forstenet, at den digteriske Billedhugning er en Forgudelse af Legemet, at den Lyst hvormed Billedstøtterne almindelig beskues er Vellyst, og blev med en vis Nødvendighed i Hedenold til den groveste Afgudsdyrkelse. Medens disse Digtere og Kunstnere stræbte ligesom at nedmane det Guddommelige til Jorden, opmane det Jordede af Graven, og udsmykke Alt med de favreste Klædemon, stræbte andre Mænd ligefrem og sanddru at fortælle hvad som 27skeet var i den fremfarne Tid, og den første berømte imellem disse var Doreren Herodot fra Lilleasien. Man kalder ham med Føie Historiens Fader; thi med Forstand og Ømhed opfostrede han den Spæde: med opmærksomt Øre sankede han de gamle Sagn trindt i Landene, fortalde paa ukunstlet og trohjertig Maade, og tillagde da sit Skøn om hvad ham tyktes rimeligst at være; men overallt saae og bøiede han sig for den usynlige Finger, som styrer Tidernes Gang og Menneskets Idrætter. Hans Efterretninger saavel om de gamle Asiater som om Ægypter og andre Afrikaner ere uskatteerlige, men saare langt fra at være saaledes oplyste og benyttede som de fortjene, især fordi man en Tid lang troede at Alt det Forunderlige en Historieskriver fortalde, maatte, ubeseet, være et Eventyr. Ved at høre ham oplæse sin Historie om Perser og Græker og alle de Folkefærd, som have havt med dem at bestille, opvakte Athenienserne Thucydides til at attraae den Hæder som vederfores hans Forgænger: og arbeidede til den Ende paa en Historie om den peloponnesiske Krig, som syndes at volde Athenens Ulykke. Hans Efterretninger om samtidige Tildragelser hvortil han tildeels selv var Øienvidne, ere naturligvis vigtige, men ligesaa naturlig i mange Stykker upaalidelige, hans Skrivemaade er dunkel og kostbar, hans Bemærkninger Frugten af vandet Selvklogskab, og den store Berømmelse der

enstund blev lagt paa ham, maae han mest takke den Omstændighed for, at han *blev ved Jorden*, forkastede Oldsagn som Eventyr, gjorde stort Væsen af Ingenting, og var altsaa hvad man i det attende Aarhundrede kaldte en kritik og practisk Historieskriver. Aandelige Frænder med de dramatiske Digtere vare de Mænd, som ved Grublen prøvede paa at opdage Altings Grund, udgrunde Verdens, og fremfor alt Menneskets, Oprindelse, Natur og Bestemmelse, og som derfor kaldes Philosopher eller Viisdommens Venner. Athenienserne Sokrates og Plato ere blevne de navnkundigste; men med al deres Kløgt udfandt de kun, hvad de oprigtig bekjendte: at de Intet vidste om det Usynlige, og at Ingen uden en Gud kunde adspredde det Mørke, som paa Tidens og Jordlivets Grændser standsede hvert dødeligt Øie. Dog, de store Sandheder om en viis og god Gud, om Sjælens Ypperlighed, om Dydens Herlighed og Menneskets Fordærvelse, saae de klart aabenbare sig, og mellem mange Vildblus skimter man hos Plato enkelte Glimt af en dyb aandelig Erkjendelse, som endnu spørge om deres Hjem, men ere i al Fald vist *Frugten* af hans ægyptiske Reise. Ringe var imidlertid disse Tænkeres Indflydelse paa deres Samtidige, der ikke længdes efter Oplysning, men vilde heller see Glimtene af de evige Sandheder fordunklede, og Lasten besmykket. Ligesom derfor Athenen havde lønnet sine største 29 Helte: Miltiades, Themistokles og Cimon med Fængsel og Forviisning, og sin ypperste Digter Æschylus med Ringeagt, saa lønnede det sin ædelste og viseste Mand: Socrates med Giftbægeret som en Gudsbespotter og Ungdommens Forfører, men de selvgiorte Vise, Sophisterne, som med Spidsfindighed stræbde at ophæve Forskjellen mellem Sandhed og Løgn, mellem Godt og Ondt, de overøstes med Ære og Guld.

Dette Lasternes Aag blev langvarigere, end det Sparta paalagde Athenienserne, thi hint elskede, dette hadede de, og endnu var ei al Kraften bortdampet: de 30 Tyranner, som vare satte over Staden, udjoges efter et Aars Forløb af Thrasybulus, og snart fik Sparta andet at gjøre, end at give Athenen Love. Da Spartanerne vare blevne baade de europæiske og asiatiske Grækers Herre, tyktes det dem for tungt at frasige sig den Rigdom, Pragt og Overdaad, de fandt hos deres Undergivne, og derved lokkedes dobbelt til at deeltage i. Efterhaanden tabte Lykurgs Love deres Myndighed, og Følgen blev deels, at Kraften formindskedes, og deels at Sparta ved Udsuelser og Uretfærdighed overalt ophidsede Gemytterne mod sig. Dette viste sig tydelig, da Spartanerne havde indviklet sig i en ny Krig med Perserne; thi medens den tappre Agesilaus rystede Perserkongens Trone i Asien, blev det saare let for dennes Sendebud at stifte et Forbund mod Sparta i Grækenland selv. Athenien³⁰seren Konon, der var sat over Perserkongens Flaade, tilintetgjorde i et eneste Søslag Spartas Herredømme paa Havet og Asiens Kyst, og længe blev den nu ei heller Fastlandets Dronning. Den Stat som styrtede dens Trone, var Theben i Bøotien, som i mange Aarhundreder havde ligget i Dvale, og nu vaagnede øiebliklig kun for at revse den Overmodige. Spartanerne havde lumskelig midt i Fred overrumplet Thebens Borg Kadmea, men udjoges igjen af nogle Landflygtige under den kjekke Pelopidas's Anførsel, og snart kom en anden Thebaner tilsyne, som gjestede dem i Peloponnes, og fravristede dem det Jernspir, hvormed de saalænge havde behersket denne Halvø. Heltens Navn var Epaminondas, men da han fandt sin Død paa den samme Mantineas Valplads, *362 f. K. hvor Spartas Magt begroves, var ogsaa Thebens Overvægt forbi, og alle græske Stater vare i udvortes Magt, som i Fordærvelsen, hinanden lige. Just nu besteg Philip, en ligesaa snedig som tapper Mand, Tronen i Grækenlands nordlige Naborige: Macedonien. Han var opfostret af Epaminondas, kjendte nøie Grækernes lave Trællesind, men ogsaa deres barnagtige Forhudelse af et Frihedsord, og grundede derpaa sin Plan til deres Undertvingelse, Athenen, hvis Mure Konon atter havde opbyggt, som paa ny havde faaet en Flaade, som herskede over en Deel af Stæderne paa Macedoniens Kyst, og hos hvem de store Mænds sidste 31 Børn endnu nærede Gnister af den slukte Lue, var den eneste Stat, hvis Modstand han frygtede, men endel af de meest formaende Mænd underkjøbte han, og de Øvrige dyssede han i Søvn ved Smiger, indtil han troede sig stærk nok til at aftage Masken. Een Mand havde imidlertid Athenen dog, hvis Øie ei blændedes af Guldets Glimmer, eller omtaagedes af Smigerdunsten, og denne Gæve var Taleren Demostenes. Det var hans Livs Øiemed at afsløre Philips rænkefulde Anlæg, og indgyde sine Landsmænd Fædrenes ophøiede Sindelag, og skjøndt det Sidste ei kunde opnaaes, da han ei kunde opmane den døde Tro og Kraft, bragte dog hans Tordenrøst selv Philip til at skjelve i det fierne Pella, ligesom den uddrev Borgerne med Vaaben i Haand af Athenens Porte, da Philip med en Hær nærmede sig dens Landemærker. Ved Kæronea stod et Slag, *338 f. K. hvor mange Athenienser fornyede Mindet om hine Dage ved Marathon, Salamis og Platæa; men Philip seirede, og Demostenes holdt paa eengang sine faldne Landsmænds og den græske Friheds Ligtale.

Alle græske Stater undtagen Sparta, som blev staaende med afmægtig Trods, underkastede sig nu Philip og udnævned ham til Anfører paa et Persertog, som han foreslog, men denne mere glimrende end vanskelige Daad var forbeholdt hans Søn: Alexander; thi selv myrdedes han under Tilberedelserne. Denne Alexander som 32 man har kaldt den Store, var upaatvivlelig en sjelden Mand med megen Sands for det Kæmpemæssige, med Dristighed og Aandsnærværelse og ikke blot for ædle Følelser; men en umættelig Herskesyge fordævede hans Hjerte og en uhyre Forfængelighed forvirrede hans Hjerne. Man har tidt forundret sig over at finde disse Ting hos en Fostersøn af Platos Lærling Aristoteles, men deels reiser denne Forundring sig af stor Vankundighed om Aanders indbyrdes Forhold, og deels maae den her ganske forsvinde, naar man bemærker, at Alexander netop stræbde at udføre i Verden hvad Aristoteles i Videnskabeligheden sigtede til, at omfatte Alt og ordne det efter eget Tykke, at forklare det Aandelige ved at speide og følge dets udvortes Fodspor, og at ophøie Græskhed til et almeengyldigt Mønster. De kappedes om, hver paa sin Maade, at bevise hvad de indbildte sig, at Homer, hans Guder og Helte vare Folk som de, og kunde lade sig eftergiøre, naar det skulde være. Aristoteles var lykkeligere end hans Fostersøn, fordi Sligt

er lettere sagt end gjort, og fordi enhver Efterslægt, der ikke er klogere, kan forlystes ved at arve Tænkerens men ikke Krigerens Skyggerige; imidlertid indbildte dog Alexander sig enstund at han forklarede Homer og virkelig kom han til at throne paa Iliums Gruus, og holde sit Indtog i Jetternes Stabelstad, Thebe med de hundrede Porte. De Asiater, over hvilke Cyrus saa nemt seirede, vare 33gjennem de to forløbne Aarhundreder endnu blevne uslere paa Sjæl og Legeme, og Perserne havde af al Magt stræbt at vorde deres Lige. Næsten uafbrudt siden Darius Hystaspis havde der siddet Fyrster paa Tronen, som hendøsedede Livet i dorsk Vellefnet og Pragt, medens Statholderne udsuede Landskaberne, gjorde hyppig Opstand, og maatte enten kjøbes til at gjøre Fred eller lønlig ryddes af Veien. Nu regierede Darius Kadomannus, og skjøndt han i visse Maader var dueligere end hans Formænd, var dog den Modstand han, med sine talrige Flokke udmarvede Trælle, kunde gjøre de faa men tappre Macedonier med den diærve, krigskyndige Alexander i Spidsen, kun saare ringe: Kronen mistede han i Slaget ved Arbela, og Livet kort efter, ved en Statholders Forræderi. Alexander underlagde sig nu ei allene det uhyre Perserrige; men fortsatte endog sine Erobringer langt Østen for Indus, og i trende Verdens Parter er hans Navn lige til denne Dag blevet berømt. Dog, som et Stjerneskud forsvandt det store Monarki; hovmodig af sin Lykke forgudede Alexander sig selv, og da han maatte opgive Haabet om at indtage Verden, hengav han sig til Drukkenskab, som i al Fald avlede Giften der bortrev ham midt i sine Dage, og Riget blev en blodig Tumbleplads for hans herskesyge Ministre og Generaler. Efter lang Strid, og efter at hele Alexanders Slægt var udryddet, deltes Landene i trende Riger: 34det* omt. 300 f. K. Macedoniske i Europa, det Syriske i Asien og det Ægyptiske i Afrika. Under disse Omveltninger kunde de udenlandske Herrer ei holde Grækerne i Tømme, og tvende Forbund, det ætoliske og achæiske, dannede sig til Frihedens Forsvar, men det var Alt kun Skyggeværk, Achæerne vilde have Frihed til at herske, Ætolerne til at røve, Athenen til at giøgle og lege med Alt, og Skyggen af det høihjertede Sparta vaandede sig under Sting af kraftløs Stolthed og Misundelse.

Medens alt dette tildrog sig i Asien, Afrika og det sydostlige Europa, opvoxde en Stat i Sydvest, som var bestemt til at vorde den hele da bekjendte Verdens Herskerinde. I den lille italienske Bye Albalonga regjerede Konger, som førde deres Stamtavle op til den trojanske Prinds Æneas, der skal være kommet did efter Trojas Undergang, og en af disse Kongers Dottersøn, Romulus,* omt. 753 f. K. anlagde i Spidsen for 3000 Mand en ringe By, hvilken han efter sig kaldte Rom. Endnu efter 250 Aars Forløb hørde den til Italiens ubetydelige Stater; men i Darius Hystaspis Dage foregik en Omvæltning i Bestyrelsen, som blev Begyndelsen til Romerfolkets Navnkundighed. Den syvende og sidste Konge, Tarkvin, som ved sin Hovmod og Voldsomhed havde gjort sig forhad, blev tilligemed sine Sønner udjaget, Kongeværdigheden afskaffedes, og Regjeringen kom i Hænderne paa et Senat (en 35Raadsforsamling) af nogle hundrede Mænd, og tvende saakaldte Consuler, som aarlig omskiftedes. Saavel Consulerne som Statens øvrige Embedsmænd bleve valgte paa almindelige Folkemøder (Comitier), men bleve ene tagne af visse Slægter, som ogsaa havde den egenlige Valgret. Det er ingen urimelig Gætning at nogle af disse Adels-Slægter kan have nedstammet fra de Græker der før Romulus skal have bebygget en af Byens Høie, men vissere og altsaa vigtigere er det, at endeel af disse saakaldte Patricier vare af etruskisk Herkomst, og i Øvrigt er det ligefrem at de der vare Formænd ved Byens Anlæg, vare og Formænd i Evner og Udvikling, og altsaa en naturlig Adel. Patricierne maatte nødvendig være, og i en Stat der ikke drev Kjøbmandskab forblive, de Rigeste, og da mange af dem undertrykte og udsugede Almuen, de saakaldte Plebeier, syndes den Tvedragtsaand som herved næredes at maatte spaae en snar Undergang. En saadan vilde upaatvivlelig ogsaa blevet Roms Lod endnu i Republikens Barndom, dersom ikke Patricierne havde stedse indledt ny Krige eller Røvertog og havt Lykken med sig, men nu holdt Trodset sig til Kæmperne for Byttets Skyld, kunde vel stundom søge at tiltrodse sig en større Andeel, men fandt dog altid sin Regning ved at følge Troppen. Efterhaanden som Patricierne fik andre Byer med deres Landgodser at tære paa, bleve endeel af dem saa fornuftige at skaane deres Bymænd, Plebeierne som tidlig havde i Tribunerne faaet lovlige Talsmænd som de selv valgde, fik efterhaanden, som deres Evner udviklede sig, Adgang til de høiere Embeder, og herved, saavel som ved de skrevne Love syndes en Ligevægt at være oprettet som sikkrede Staten for Borgerkrige, hvilket og vilde været Tilfældet, dersom ikke selv den koldeste Fornuft var Begjerlighedernes Slave, naar den ei er de høiere Følelsers Tjener.

Mellem-Italien var deelt i mange smaa, indbyrdes uenige Stater, af hvilke de krigerske Romere indtog den ene efter den anden, og det blev saaledes stedse mere umuligt for den enkelte at værge sig. Vel var Etruskerne et mægtigt Folk, men deres Daadstid var omme før Roms begyndte; Handelen havde gjort dem rige, Rigdommen overdaadige og Overdaadigheden blødgjorte; deres tolv forbundne Stæder stode ei hinanden bi, og indtoges særskilt af Romerne. Saaledes kom det sig, at Romerne i Alexander den Stores Tid alt vare Eneherrer i Mellemitalien og krigede heldig mod Samniterne, Nedreitaliens mægtigste Folk. I trende Krige* omt. fra 340 til 270 f. K. bleve Samniterne, tilligemed den Rad af græske Plantestæder, som fandtes paa Kysten, undertvungne, men skjøndt disse Stæders blødgjorte Indvaanere ei mægtede at gjøre synderlig Modstand, blev Krigen med en af dem dog saare farlig for Rom. Det var Tarent, som kaldte den Tids navnkundigste Krigshøvding: Epiroternes Konge, 37Pyrrhus, til Hjælp, og ham lykkedes det virkelig ved sin overlegne græske Krigskunst og sine Elefanter at overvinde Romerne: men de tabde derfor ikke Modet, og Enden blev, at Pyrrhus maatte forlade Nedreitalien, som derpaa nødtes til aldeles at underkaste sig. Nu higede Romerne efter Besiddelsen af Middelhavets Øer, især det frugtbare Sicilien, men her fandt de en mægtig Fjende at bestride, nemlig Kartaginenserne. Disses Hovedstad, Kartago, laae paa Afrikas Nordkyst, og var mere end hundrede Aar for Roms Bygning, anlagt af den phønisiske Prindsesse Dido, som i Spidsen for en Flok Misfornøiede var udvandret fra Tyrus. Ved udbredt Handel var dens Rigdom og Magt blevet saare

stor, og foruden en betydelig Landstrækning i Afrika, beherskede den Sardinien og Middelhavets andre Øer paa Sicilien nær. Ogsaa paa denne Ø havde Kartaginenserne tidlig sat sig fast; men Grækerne havde ogsaa anlagt Plantestæder her, og en af disse: Syrakus, var saa mægtig, at den i mere end 200 Aar tilintetgjorde alle Kartaginensernes Forsøg paa at fuldende Øens Erobring. Ved Enden af dette Tidsløb var vel Syrakuses Magt forbi, men nu kom Romerne, *omt. 260 f. K. og der begyndte en Undergangskamp mellem de tvende stormægtige Stater. Vist nok syndes det ikke rimeligt at Rom, som ingen Flaade havde, skulde kunne betvinge en Søstat, som havde et gennem Aarhundreder grundfæstet 38 Herredømme paa Havet, men dog see vi til vor Forundring Romerne seire i det første Søslag, blive Middelhavets Herrer og aftvinge Kartaginenserne hvad de eiede paa Sicilien. Det gik imidlertid hermed heel rimeligt til; thi Kartaginenserne havde ligesaa lidt som deres Stammefædre: Phøniserne, nogensinde været et egenlig krigersk Folk, og Kartagos nærværende rige Borgere havde hverken Lyst eller Kraft til selv at gaa i Striden. Deres Hære bestode af Leietropper, og det var ikke at vente, at Folk, der kun fægtede for Sold og Bytte, skulde kunne modstaae et Folk, der var opvoxet i Krig, og brændte af Begjerlighed efter, paa deres Formues og Livs Bekostning, at forhøie Fædrelandets Hæder og udvide dets Magt. Imidlertid blev dog Stridens Udfald eengang tvivlsomt, da der mellem Kartaginenserne opstod en af de sjeldne Mænd, hvis lyse Hoved og urokkelige Mod erstatte, som det synes, alle Savn, og indgyde selv de Feigeste en Tillid, der for Øieblikket omskaber dem til Helte. Romerne havde midt under Freden, efter den første Krig, paa en uretfærdig Maade bemægtiget sig Sardinien, og da Kartaginenserne søgte at oprette dette Tab ved Erobringer i Spanien, forbød Romerne dem at gaa over Ebro. Hannibal, thi dette var den kartaginensiske Helts Navn, havde efter sin Fader Hamilkar, som med mere Tapperhed end Held havde bekjempet Romerne, arvet et bittert 39 Had til disse sit Fødelands arrigste Fjender, og Hadet voxde ved hine Forurettelser endnu mere. Trods Roms Forbud gik han over Ebro, brød frem gennem Gallien og lod sig ei eengang standse af de steile, snebedækkede Alper. Med uhyre Anstrængelser udførte han sit dristige Forsæt, at gæste Romerne i deres eget Hjem, han benyttede sig af Italienernes Had mod den herskesyge Republik, til at skaffe sig en talrig Hær, og ned slog seierrig Alt hvad der vilde standse ham paa hans modige Vandring. Blandt hans Seiervindinger er den ved Kannæ, en By i Apulien, *216. blevet mest navnkundig, baade som den største og den sidste; thi intet Uheld kunde bøie Roms standhaftige Mod. Hannibals Hær var hensmeltet i de mange Slag, og de Overblevne hengave sig i Nedre Italien, især i Kapua, til Forlystelser, som røvede deres Størke. Det var derfor saa langt fra, Hannibal kunde indtage Rom, at han meget mere efterhaanden tabte alle de vundne Fordele, og maatte tilsidst med uforrettet Sag skynde sig hjem, for at møde Romerne ved Kartagos Mure. Didhen vare de førte af en Mand, som under Krigen var opvoxet til sit Fædrelands Frelser, og denne Mand heed Kornelius Scipio. Efterat have udjaget Kartaginenserne af Spanien, gjorde han fra Sicilien Landgang paa Afrika, og mødtes med Hannibal *201. ved Byen Zama. Anførerne vare hinandens Jævninger, men Hærene vare det ikke: Hannibal blev slagen, og Kartago maatte paa de mest ydmygende Vilkaar tilbetle sig Fred.

Efter saaledes at have faaet Herredømmet i Vesten, vendte det herskesyge Rom Øiet imod Østen paa de Riger, som vare udsprungne af det macedoniske Monarki. Det mærkværdigste af disse var det Ny-Ægyptiske, eller rettere det Alexandrinske, thi Alexandrien, en Stiftelse af den macedoniske Erobrer, og mest beboet af Græker og Jøder, var i alle Maader *Hovedstaden*. Kongerne nedstammede fra Ptolomæus Lagi, der af Aand, om ikke tillige, som man mener, af Fødsel var Alexanders uægte Broder. Ligesom Alexander vilde spille en Halvgud, saaledes vilde de første Ptolomæer spille Alexander, og deres Hoflærde Aristoteles, og Alexandrien blev den første bekjendte Stabelstad for graadige Bogorme og handværksmæssig Videnskabelighed. Man indbildte sig at udtømme al Viisdommen i de Bøger man slugde, og at have fordøiet Alt hvad man kom ihu, forklaret Alt hvad man efter sit fattige Begreb havde beskrevet; ja indbildte sig, for at gjøre Daarskabet fuldkomment, at man kunde give Sidestykket til Iliaden og Odysseen, naar man kun sammenflickede nogle tusinde tomme Vers om et gammelt Eventyr af homeriske Udtryk og Vendinger. Saa latterlig imidlertid en saadan Indbildning og Videnskabelighed var, maatte den dog tjene til store Hensigters Opnaaelse, thi i Alexandriens Boglader frelsdes de bedste græske Bøger 41 fra Undergang, i Dyngen af tomme og skjæve Bemærkninger findes mangan uundværlig Oplysning til de gamle Skrifter, Erfarings-Kundskaberne, der ligesom Ting i den livløse Natur kan voxte ved Tilsætning, trivedes kjendelig, og det Sprog dannede sig som man kun siger lidt om ved at kalde det *hellenistisk*, men hvori det Gamle Testamente skulde oversættes og det Nye skrives.

Omtrent i hundrede Aar varede denne Travlhed og endtes med Fortælleren Eratosthenes og med en Ptolomæus som Ægypterne kaldte Euergetes (Velgjøreren) fordi han igjen hyldede *deres* Afguder og ligesom bortmanede det græske Gjenfærd. Seiret havde nu Ægyptens onde Aand, som Fademorder besteed den næste Konge Thronen, Ptolomæernes Slægt nedsank i ægyptisk Uteerlighed og udmarvende Blodskam, og gav sig selv under Roms Formynderskab. *omt. 200 f. K.

Over Macedonien opsvang vel en af Alexanders Høvdinger, Cassander, sig til Konge, men hans Slægt maatte siden rømme Thronen for Antigoniderne, hvis Stamfader, Antigonus, ogsaa en af Alexanders Høvdinger, havde været nær ved at arve hans hele Magt. Mellem disse Antigonider er Philip den Tredie blevet navnkundigst. Han vilde spille sin gamle Navnes Rolle, besnærede ogsaa Grækerne, men sluttede fornuftelig at Intet var vundet, naar ei Rom overvandt, og gjorde derfor et Forbund med Hannibal, som dog efter Slutningen af den anden Puniske Krig kun paadrog ham et farligt Angreb af den udæskede Kæmpe. Vel vare Romerne ei længer de gamle Helte, men mageløse Rænkesmede, og ved at sætte Splid mellem

Philip og Achæerne lykkedes det dem at stække de macedoniske Vinger itide, og Philip maatte indtræde i Kredsen af deres underdanige Konger eller kronede Statholdere. Hans Frillesøn Perseus vilde rive sig løs, og i en Glimmerskye skjule Broderblodet paa den tilranede Krone, men til Træl var han skabt og det blev han, Lænker fortjende og fik han. I tyve Aar legede Macedonierne med en Friheds-Skygge, og lod derpaa taalig deres Land blive en romersk Provinds.

To^{*146} f. K. Aar efter fik Grækenland samme Navn, da Corinth blev indtaget og ødelagt. Forgjeves havde Sparta prøvet med Lykurgs Love at opmæne sin gamle Kæmpeaand, og maatte tjene til at stadfæste den klare, men daglig glemte Sandhed, at selv det stærkeste og kunstigste Legeme er et Liig, naar den levendegjørende Aand er udfaren. Forgjeves havde ogsaa Achæernes Høvding Philopoemen haabet at oplive den græske Oldtid i sit Fædreneland, og selv Hædersnavnet af den sidste Græker maae vel fradømmes ham, han var kun den Bedste af de sidste *Achæer*, thi han holdt sig ingenlunde ubesmittet af sine Landsmænds Frændehad og Herskesyge. Under Skin af at beskytte den græske Frihed havde Rom 43 næret Spliden mellem Achæer, Ætoler og Spartaner, og skaffet sig Paaskud til at skille Achæerne ved deres dygtigste Mænd, der maatte forsmægte i Udlændighed som romerske Gidsler, og da Achæerne vilde hevne Skade, bleve de fuldelig undertvungne. En af hine achæiske Gidsler var den navnkundige Polyb der vel aldrig var andet end en letnem, verdensklog Mand, men er dog for nylig enstund blevet ophøiet som et Mønster for Historiekrivere, og vil stedse mindes for de brugbare Efterretninger han har samlet, og den nye-achæiske Aand han uvitterlig har skildret.

Samme Aar som Corinth, faldt ogsaa Carthago. Det overmodige Rom forkyndte uden videre Paaskud sin forrige Medbeilerinde en Undergangskrig, og benyttede kun dens Borgeres Feighed til at afvæbne dem. Men da nu de skamløse Romere forklarede Fredsløftet saa, at Carthagos Borgere skulde vandre med Pose og Kiep fra Fædrenes Arner og Grave, da var det som Didos fortvivlede Aand indfoer i de udmærkede Kjøbmænd, og med Strømme af Blod maatte Blodsølvet kjøbes. Dog naaede den sidste Scipio sit Ønske: efter den saakaldte retfærdige Catos Dom at strøe Salt i Carthagos røde Gruus og lyse en Forbandelse over Byens Gjenføder, som Rom, man veed ikke ret om ved Cæsar eller Augustus, tilegnede sig. Saaledes blev Carthaginensernes Endeligt, de havde gjort alt deres Arvegods i *Penge*, derfor maa man paa disse 44 lede om deres Aand og Tungemaal. End ikke Sagn om Sang eller anden aandelig Tale, spore vi hos dem, kun paa Bøger om Agerdyrkning og Seilads vide vi Navn, og selv Historien om Romerkrigen var af en Udlænding: Sicilianeren Philenus.

Det Syriske Rige var stiftet af Seleucus Nikator, ogsaa en af Alexanders Høvdinge, og under en af hans Ætmænd: Antiochus den saakaldte Store, udstrakte Riget sig næsten over hele Asien vesten fra Euphrat, men Romerne tvang ham til Underdanighed, og de følgende Seleucider maatte bøde med Livet naar de ei vilde være Roms Statholdere.

Nu var der ei længere nogen Stat i den da bekjendte Verden, som kunde gjøre Rom nogen Modstand, men derfor fik den ikke Rolighed. I Slutningen af det andet Aarhundrede f. K. blev Gallien og Italien gæstet af tvende nordiske Folk: Cimbrer og Teutoner, og Verdens Herskerinde skjælv. Vel frelste den tappe Marius Fædrenelandet fra denne udvortes Fare, men under Tidsløbet var i dets eget Inderste opvoxet et Tvedragtens og Fordærvsens Træ, som nu begyndte at bære blodige Frugter. De gamle Romere vare tarvelige, afholdne og retfærdige, ikke saameget for at være rette Mennesker og behage Guddommen, som fordi de indsaae at Fædrelandet ellers ikke kunde bestaa. Saasnart derfor Roms Magt blev saa stor, at den 45 meende ustraffet at kunne være uretfærdig mod andre Folk og ikke syndes at have nogen farlig Fjende, bortkastede ogsaa dens Borgere Forfædrenes Dyder, og med Grækenlands, Kartagos og Asiens Rigdomme hjemførte de tillige de Overvundnes Overdaad og Laster. Svaghed og Nederdrægtighed vare to, lige nødvendige Følger heraf, hin viste sig førstegang tydelig, da Romerne strax efter den cimbriske Krig maatte tilstaa næsten alle Italienerne romersk Borgerret, og denne yttrede sig paa samme Tid saa stærkt, at de fleste Romere, fra den ringeste Almue af, lige til Konsulen, vare rede til at sælge Ære, Frihed og Fædreneland for Penge. Under saadanne Omstændigheder var det let for de faa udmærkede Mænd, som end opstode, at skaffe sig Tilhængere, og da Enhver af dem vilde herske ene, maatte der nødvendig opkomme indvortes Krige. Den første Borgerkrig førdes mellem Marius og en anden tapper Mand: ^{*81} Sylla, og den Sidste beherskede i to Aar Rom enevældig, efter at have betvunget sin Modstander. Vel indførte han selv igjen for en Deel den gamle Forfatning, men varig kunde den ikke blive, og snart gjordes et nyt Forsøg paa at omstyrte samme, af den ondsksfulde Katilina, som havde i Sinde at plyndre og opbrænde Byen. Nær var det lykkedes ham, og omendskjøndt Staten dennegang frelstes af sin aarvaagne Konsul, den berømte Cicero, blev den dog kort efter en Bold for tre 46 Mænds Herskelyst. Den berømteste blandt disse var Julius Cæsar, som ved sin Tapperhed, Forstand, Veltalenhed og i mange Henseender høie Tænkemaade, syndes født til Tronen, og som ved at undertvinge Gallien havde skaffet sig det hvorfor den syndes tilfals: Navnkundighed, Guld og tappe, hengivne Soldater. Han saae sig imidlertid nødt til, at dele Magten med den ogsaa tappe Pompeius, som ved at rense Havet fra Sørøvere og udvide Roms Grændser til Eufrat, havde erhvervet sig stor Hæder og desuden var meget elsket, ja Begge fandt det endog, med Hensyn paa Guldets Almagt, raadeligt at optage Roms rigeste Mand: Krassus, i deres Samfund. Rolig bar Rom sine Lænker, men da Krassus døde, udbrød en Krig mellem de tvende Medbeilere, som endtes med Pompeis Undergang. ^{*48} f. K. Forgjeves søgte Frihedens urokkelige Ven, Kato, ved denne Leilighed at tilbagegive Staten sin gamle Forfatning. Da Lykken ei vilde staa ham bi, dræbte han sig selv og tog det sørgelige Hædersnavn: den sidste

Romer, ned med sig i Graven. Alligevel blev Cæsars Regjering kun saare kort, thi nogle hidsige unge Romere, med hans egen Yndling Brutus i Spidsen, som meende, det var ham og ikke deres Landsmænds Trællesind, der stod i Veien for Roms Frihed, sammenrottede sig og myrdede ham lumskelig.*44 Roms hele Vinding var at faae slettere Herrer; thi Cæsars Søsterdattersøn, den 47snedige Octavius forenede sig med Vellystlingen Antonius og Lepidus, som det heed, for at hævne Cæsars Mord og bringe Staten i Rolighed, men som de i Gjærningen viste, for at vorde dens Herrer. De begyndte deres Regjering med at lade alle de Mænd dræbe, som enten havde stor Formue, eller mistænkedes for at være Frihedens Venner, ja sparede ikke engang den gamle Cicero. Enighed kunde ikke findes mellem saadanne Mænd, og da det tilsidst kom til aaben Feide mellem Antonius og Oktavius, beholdt denne Overhaand i det navnkundige Søslog ved Actium.*30. Under Navnet Augustus blev han Roms uindskrænkede Herre, og kun for et Syns Skyld var det, at han og de følgende Keisere (imperatores) udnævnedes Konsuler og Raadherrer.

Selv denne korte Fremstilling af det offentlige Romerliv viser at Egennytte var Folkets Grundtræk, kold sandselig Fornuft Stadens Palladium og Kraft til at undertvinge baade Lyst og Samvittighed det eneste Aandelige man attraaede. Et uforklarligt Særsyn maatte det da være, hvis vi hos dette Folk fandt eiendommelig Poesie, Kunst og Videnskabelighed, lutter aandelige Planter, eller rettere, da maatte Folkets Historie være Løgn. Naar vi derfor betragte den saakaldte Romerske Literatur uden at forvirres af indgroede Fordomme om dens Herkomst og Ypperlighed, skal vi vel maatte sande, at Rom i Grunden slet ingen havde, som fortjener at komme i Betragtning i den aandelige Verden. Her er hverken Mythologie eller Oldkvad, og under hele Stadens kraftfulde Tidsrum intet Spor af aandelig Syssel, udenfra, ved Bekjendskab med Grækerne, var det først at Romerne modtog et Slags Begreb om Sligt, og det er ligesaa naturligt at Begrebet var fattigt, som at Efterligningen var i alle Maader tarvelig. Mellem de berømte latinske Digtere er vel Ovid den eneste naturlige Romer, Romerkraften finde vi ikke, thi den var bortdampet hos ham som hos hans Samtidige, men Vittighed: en skarpsindig Fornufts Brudstykker, og Liderlighed, den løsladte Romerfølelse, finde vi topmaalt, og Ingen skal kunne nægte at hans Venus er Romerfolkets *Skønheds-Dise*, og Kjærligheds Gudinde. Selv Ovid var dog ingen indfødt Romer og Lucretius der besang den Leveviisdom der bragde ham i Daarekisten og gjorde ham til Selvmorder, er den eneste mærkelige Sanger Rom fuldelig kan tilegne sig. Mellem de berømte latinske Historiekrivere var kun Tacitus en Romer, og neppe skal man finde andet Aandeligt hos ham end Skyggen af de gamle Romeres Kraft. Paa Kunstnere gjør det gamle Rom end ikke Paastand; imellem de latinske saakaldte Philosopher er Terentius Varro, den eneste Romer, og uden at laste hans *Pløining* i Kundskabens Vange, maa man dog nok tilstaae, at han i Philosophien kun distingverede slet med sin Plovkjep.

49Hvad nu de øvrige italienske Digtere, Historiekrivere og Philosopher angaaer, da ere deres Navne noksom bekjendte, og deres Bøger ikke saa tilsidesatte at de jo burde være det langt mere, og kun gjemmes som historiske Bilæg, thi naar Virgil ikke gaaer bag Ploven, farer han mest med Vind, Horats har kun tre Skilderier at skifte med: en klog, en dum og en leflesyg Romer er snart Alt hvad han afmaler; Livii berømte Historie er en livløs, kiedsommelig, langtrukken Aarbog, som Tiden til Lykke har stækket paa Halvveien, Terentses Comoedier kaldte selv Cæsar: Snak med Sølvstiil, og Latineren Cicero, Sabineren Sallust og Cisalpineren Cornelius Nepos ere udentvivl de eneste gamle Italienerne, hvis Bøger man burde ønske i Ungdommens Hænder. Vel røbe selv disse Skrifter hverken dybe Blik eller Følelser, men dog for det meste et ædelt Gemyt og sund Forstand som udtale sig i et naturligt og værdigt Sprog, Skarpsindighed og Inderlighed ere desuden ikke sieldne hos Sallust og Cicero, og dennes Veltalenhed er i sig selv en bedre Modgift mod Snaksomhed, end man paa hans Eftersnakkere kan mærke. Phædrus, hvis Fabler ei bør glemmes, var en Thracer.

Jammerlig var nu Folkenes Tilstand trindt i Landene, de vare blevne Romernes, og disse igjen en enkelt Mands Slaver, fordi de alle vare Slaver af deres syndige Lyster. Soldaterne, for hvem Roms Hersker maatte smigre, efterdi han soene ved deres Vaaben kunde beskjerme sin Trone, udsuede og mishandlede baade Borgere og Fremmede, og disses Elendighed var saameget større, som de savnede fast Tro paa en almægtig, viis og kjerlig Gud, der kunde og vilde hjælpe dem. Om et Liv efter dette havde de intet Haab, men troede i det høieste at de efter Døden skulde friste et sørgeligt Halvliv som kraftløse Skygger, og maatte derfor midt i den Trængsel og Uselhed, som omringede dem, skielve for Graven. De Levninger af den sande Religion som i den ældre Tid havde oplivet og stærket Folkene, vare begravede i en Dynge af Fabler og Eventyr, Troen paa det Usynlige levede kun sygelig hos enkelte Tænkere, og Mængden knælede tankeløs for Billedhuggerens og Guldsmedens Hænders Arbeide. Næsten alle de, som tyktes sig at være klogere, spottede med Alt hvad Fædrene havde overantvordet som ærværdigt og helligt, og Roms Keisere lode sig tilbede som Guder. Som det saftløse Straae maatte Slægten henraadne, dersom Troen ei paa nye kunde vækkes, skjenke Lys og Kraft, tæmme Vold og de syndige Lyster. Dog et saadant Haab syndes forgjeves; de gamle Fabler kunde ei tilbagevinde den tabte Anseelse; den senere Tids Digtere vare ofte Gudsforagtere, fordybede sig selv i Jordlivet og misbrugte deres Kunst til at forgyalde Lasten, eller til ved Smiger at vinde de Mægtiges Yndest. Folkene maatte derfor agte dem mere for Løgnens end for Sandhedens Tolke, mere for onde Aanders end Guddommens Sendebud, og dog vare Digterne de eneste, man naturlig kunde tiltroe et Samfund med Guddommen, som gjorde deres Udsagn om det Usynlige troværdigt. Tidens Philosopher vare enten ryggesløse Sophister, ligegyldige Moralister, eller vaklende Tvivlere. Dog, Menneskeslægtens barmhjertige Fader havde aldrig glemt sine forvildede Børn, og medens de ved egen Brøde nedsank i en

Afgrund, hvoraf de selv maatte føle, kun Guddommens Haand kunde opløfte dem, havde han i Stilhed forberedt deres Frelse. Denne Forberedelse beskue vi i Israeliternes eller Jødernes Historie, som i en uafbrudt Kjede fra de ældste Tider af, er ved Guds besynderlige Forsyn opbevaret i deres egne hellige Bøger.

Dette Folk, som, skjøndt det i sine mest glimrende Dage kun var sine nærmeste Naboer bekjendt, dog er det mærkeligste af alle, nedstammede fra Sem, hvem allerede Noah i Aanden beskuede som Guds Udvalgte; men dog er Abraham at agte som dets egenlige Stammefader. I hans Tid, hardtad midt imellem Verdens Skabelse og Christi Fødsel, begyndte den sande Guds Kundskab overalt at formørkes og forfalskes; da udkaldte Gud ham fra hans afgudiske Fædreland: Kaldæa, og bød ham omvandre i Kanaan, som engang skulde besiddes af hans Æt. Her omvankede den gudfrygtige Abraham, hvem 52Jehovah kaldte sin Ven, hans Søn Isak og Sønnensønnen Jakob eller Israel; men den Sidste fløttede under en Hungersnød til Ægypten, hvor en af hans Sønner: Josef, var blevet den Næste efter Kongen. Jakob døde, efterat have forudsagt sine 12 Sønner deres Afkoms Gemytter og Bopæle i det forjættede Land; og mindet prophetisk om Løven fra Juda, Slægtens forjættede Frelser; Josef døde ogsaa, Israeliterne opvoxde til et Folk, men nedsank i dyb Trældom, og det syndes, som Jehovah havde glemt sine Løfter. Dog, Abrahams, Isaks og Jakobs Gud var trofast, og da Nøden var størst aabenbarede han sig i Midians Ørk for Moses, en landflygtig Israelit; men som ved Guds besynderlige Styrelse var blevet oplært i al Ægypternes Viisdom. Ham sendte Jehovah, udrustet med Kraft til at gjøre Underværker, til Ægyptens Pharao, for at skaffe Israels Børn fri Udgang; men denne undtes dem først, efterat Kongens Halstarrighed var tugtet ved forfærdelige Landeplager. Dog, selv efter Udgangen stædtes de i Vaande, da de pludselig saae sig indsluttede mellem det røde Hav og Pharaos Krigshær. Folket knurrede, Moses bad og Herren hjalp, Vandene maatte vige for den Almægtiges Ord, tørskoet vandrede Israel paa Havets Bund, men Pharao og hans Hær sank som Blye i de mægtige Vande. En Skystøtte som lyste om Natten veiledte Guds Folk, men for deres Gjenstridigheds Skyld maatte de 53omvanke i Arabiens Ørk 40 Aar til den gamle Slægt var saa godt som uddød. I Ørken opholdtes de underlig ved Brød som Dug der faldt fra Oven, og Gud gav dem ved Moses ubrødelige Love, som Han Selv med Tordenrøst fra Sinai Bjerg gav et mageløst Vidnesbyrd. Til Offringer og anden Gudsdyrkelse bygdes Tabernakelet med Pagtens Ark efter en aabenbaret Lignelse, og til Helligdommens Tjenere, som Præster og Leviter, beskikkedes Levi Stamme, af hvilken og Moses med sin Broder Aron, den første Ypperste Præst var oprunden.

Moses døde,*omt. 1500 f. K. og Josva, som foruden Kaleb nu var den eneste levende af de Voxne der udgik fra Ægypten, indførte Folket i Kanaan; Stædernes Mure faldt, og Fjendernes Hære adsplittedes ved Jehovahs Kraft, og en stor Deel af Landet kom i Israeliternes Vold. Dog, Josva døde, Tvedragtsaand adskilte Stammerne, og Børnene glemde den Gud, som øiensynlig havde vandret med deres Fædre, hvis Herlighed boede iblandt dem, og hvis Stemme de hørde gennem Ypperstepræsten; de lode Kananiterne bo hos sig, tjende deres Guder og bleve derfor deres Trælle. Saa ofte de imidlertid begræd deres Synd og omvendte sig til Jehovah, forbarmede han sig over dem, som en Fader over sine Børn, og udfriede dem af de Fremmedes Vold ved vældige Mænd, paa hvilke hans Aand hvilede. Disse Mænd kaldtes Dommere (Suffeter), og deres Idrætter ere næststen ligesaamange Underværker; men ikke destomindre kededes Israels gjenstridige Børn ved den usynlige Konge, og nødte den sidste Dommer Samuel til at give dem en synlig, efter Hedningenes Viis. Ved hellig Lodkastning udvalgdes Saul,*omt. 1050 f. K. men da han ei vilde adlyde Jehovahs Lov og Bud, overførtes Kongeværdigheden til David; en af de mærkeligste Mænd i Israels Folk. Som Dreng størkede Gud ham til at nedlægge Philisterkæmpen Goliath; som Mand og Konge ydmygede han alle Folkets Fjender, udstrakke sit Herredømme over alt Landet mellem Middelhavet, det røde Hav, Eufrat, og Phønisien, og opreiste sin Kongestol i Jerusalem, denne siden gennem Aartusinder saa navnkundige Stad. For at vække den slumrende Andagt, og ligesom laane den Vinger til Himmelflugt, indførde han Strengelig ved Gudstjenesten, og digtede dertil selv hellige Sange, der ei blot ere beundringsværdige formedelst deres poetiske Fylde og høie Sving: men især dyrebare ved den Trøst de som Himmeltoner mægte at indgyde et bedrøvet Hjerte, og formedelst det Fremsyn ind i de kommende Tider, som bekræfter Digterens underfulde Samfund med Gud. Davids Søn og Eftermand, Salomon, er og blevet saare navnkundig, saavel ved den store Visdoms Maade Gud skjenkede ham, som ved det prægtige Tempel han i Jerusalem bygde til Jehovahs Dyrkelse, ei til et Huus for Ham, hvem han bekjendte ei 55Himle og Himlenes Himle kan rumme; men selv han henfaldt i sin Alderdom til Haardhed og Afguderie, og hans Søn Roboam beholdt kun Regjeringen over de tvende Stammer, Juda og Benjamin, da de øvrige ti valgte sig en anden Konge. I dette de ti Stammers eller som det kaldtes Israels Rige, hvis Indbyggere lode sig afholde fra at besøge Helligdommen i Jerusalem, fandt Afguderiet saadan Indgang, at Profeten Elias, før endnu hundrede Aar vare forløbne fra Salomons Død, ene ved en guddommelig Aabenbaring lærde, at 7000 dog ei havde bøiet Knæe for den phønisiske Afgud Baal. Den ene Kongeslægt efter den anden udryddedes ved Herrens Haand, Hunger og Sværdpinde og henrev, Propheter varslende, og paa hver Ydmygelse fulgte underfuld Frelse, men kun lidet ændsedes baade Straf og Redning, og stedse voxde Ondskaben i Folket. Da forkastede Jehovah Israel, den assyriske Konge Salmanassar bortførte de ti Stammer med deres sidste Konge Hosea, og deres Land blev befolket med Hedninger,*omt. 700 f. K. som efter Samaria, Rigets Hovedstad, kaldtes Samaritaner. Noget bedre gik det i Juda Rige, Davids Ætmænd fulgde, efter Jehovahs Løfte, hinanden uafbrudt paa Zions Trone, og mellem dem fandtes adskillige, der, som Josaphat og Ezekias, redelig dyrkede Gud og erføre hans Beskjærmelse; men dog tog Afguderie og Synd saaledes Overhaand, at selv Herrens Lovbog 56nedsank i Glemsel og forfærdede som noget Ubekjendt den gudfrygtige Kong Josias, der i Slutningen af det syvende Aarhundrede stræber igjen at opfriske Jehovahs Dyrkelse. Netop i disse fordærvede Tider opvakde Gud en heel Rad af hellige Skjalde, som

ei allene forkyndte Jehovahs Pris og underlige Gjæringer, og straffede baade Konge og Folk for deres troløse Affald fra deres Fædres, den eneste sande Gud; men forstærkede deres Advarsler og bekræftede deres guddommelige Sendelse, ved Spaadomme om hvad der skulde hænde sig i den tilkommende Tid. Dog, de talde mest som for døde Øren: forgjebes saae de Ninives Undergang, der saa klarlig var afbildet af Nahum, endda vilde de ikke*omt. 700 f. K. fæste Tro enten til Esaias, som i Ezekias's Tid truede dem med en lignende Skjebne, eller til Jeremias, som efter at have varslet omsonst selv oplevede sin Spaadoms Opfyldelse. Det var den babyloniske Kong Nebukadnesar, hvem Gud brugte som sit Redskab til Juda Riges Opløsning*omt. 600 f. K. og Folkets Ydmygelse: allerede eengang havde han indtaget Jerusalem og bortført endeel af Folket, da de Overblevnes Konge, Zedekias, gjorde Oprør, tillod Folkets trodsige Fyrster at forgribe sig paa Jeremias, blev grebet paa Flugten fra sin Hovedstad, og maatte med alle de Ypperlige i Landet vandre som Træl til Babylon. De Ringe som bleve tilovers søgde, tvertimod 57Guds udtrykkelige Befaling, deres Frelse i Ægypten, og fandt der deres Grav.

Trængselen bøiede de haarde Nakker, Jakobs Afkom omvendte sig til Jakobs Gud, og han viste atter, at han er, hvad Han selv kaldte sig hos Esaias, en Gud, der ei lader Haabet beskæmmes. Profeterne Ezekiel og Daniel nærrede Haabet og forkyndte Frelse, Cyrus inddrog i Babylon gennem Eufrats udtørrede Render, som Esaias havde spaaet, og overensstemmende med de udtrykkelige Ord af Jeremias endtes Fangenskab efter 70 Aars Forløb, da Perserkongen gav Jøderne Lov til at vende tilbage, befoel dem at opbygge Templet og tilbagegav de hellige Kar. De Fleste havde imidlertid Ro og gode Dage kjerere, end Gud og Fædreneland; kun henvend 50,000 mest af Juda og Benjamins Stamme, mellem hvilke der vare Oldinge, som havde tilbedt i Herrens Huus, vendte hjem under Zorobabels Anførsel. Under megen Forhindring, deels af de følgende Perserkonger, deels af Samaritanerne og andre Naboer, stræbde Jøderne at opreise Tempel og Mure, men mægtede ei at fuldende Værket før deres Landsmand Nehemias af Artaxerxes*omt. 440 f. K. den Langhaandede sattes over dem. Han oplivede deres Mod, Anstrængelse og Tillid til Gud, hvilke, uagtet Profeterne Haggai og Zacharias som Herrens Sendebud og hans Villies Tolke havde vandret imellem dem, dog ei sjelden sank, og fra nu af levede de i Ro indtil det søstore Uveir efter Alexanders Død udbrød over Landene. Alt som Gud skiftede Seier mellem Kongerne, maatte de skifte Herrer, indtil Ptolemæus omsider hævdede sig Middelhavets asiatiske Kyst. De første Ptolemæers Herskab var mildt, og bleve end de første Flokke af Jøderne, der fæstede Bopæl i Alexandrien nødte til at drage did, fulgde dog mange tusinde af deres Landsmænd frivillig efter, og stode der i lige Anseelse med de herskende Græker. De Øvrige i Judæa bleve siden kjede af den ægyptiske Regjering,*omt. 218 f. K. og overgav sig til den syriske Kong Antiokus den saakaldte Store; men maatte snarlig angre dette Herreskifte; thi Antioks Sønnen og Navne blev lysten efter Tempels Skatte, og befoel Jøderne*omt. 170 f. K. at ofre til Afguderne. Endeel fornægtede Fædrenes Tro, men de Fleste udstode heller de grueligste Pinsler og den forsmædeligste Død; og Gud lønnede deres Standhaftighed ved at opvække mellem dem Makkabæernes Helteslæggt, som med kraftig Arm brød de syriske Lænker og værgede om Herrens Tempel. De trende Brødre: Judas, Jonathan og Simon, samt dennes Søn Johannes Hyrkanus ere blevne de navnkundigste, og den Sidste nødte endog Samaritaner og Idumæer til at underkaste sig; men efter hans Død blev Landet en Tumbleplads for Borgerstrid og Borgerkrig. De senere Makabæer vanslægtede fra deres Fædre, Guds frygten forsvandt, og da blev Stormodigheden til Hov59mod og Herskesyge, Kiækheden til Grusomhed; hertil kom, at der i den senere Tid havde dannet sig et Samfund, som ved tilsyneladende streng Opfyldelse af Loven og talrige tilsatte Menneskebud, erhvervede Helligheds Ry, og misbrugde dette til at udføre deres egennyttige og herskesyge Hensigter. En Strid mellem de to sidste makkabæiske Fyrster, hvori disse Pharissæer mest vare Skyld, gav Pompeius Leilighed til at blande sig i Judæas Anliggender,*omt. 63 f. K. og fra den Time vare Jøderne Roms Undersaatter. Folket maatte nu hylde som Konge Idumæeren Herodes, der spottede med deres Tro, skjøndt han udsmykkede Templet, loggrede for Almuen, men lod paa det grusomste alle dem aflive, hvis Stilling eller Anseelse kunde indskyde ham selv den mest ugrundede Frygt, og som et vildt Dyr rasede han i sin egen Familie. Den eneste Trøst, Folket havde i al denne Trængsel og Jammer, var, at de med Grund iust nu ventede den store Befrier, som Moses allerede havde forkyndt og David besunget, men hvis Komme og Hændelser især Esaias og de senere Profeter havde saa nøie bestemt og saa klarlig afbildet, at Tiden ei kunde være uvis, og han selv ei miskjendes uden af Trods. I Betlehem, af Davids Æt, skulde den Konge fødes, hvis Spir skulde udstrække sig over Jorderige, og hvis Trone ei skulde rokkes evindeligt, og her fødtes Jesus medens Herodes endnu levede og Augustus herskede over den romerske Verden. 60Vel var hans Rige ikke af denne Verden, men de fleste Jøder paa den Tid ventede dog i ham en jordisk Konge, da deres Sind var alt for jordisk, til at fatte Spaadommens høiere Betydning, og Herodes hvem Østens Vise forkyndte Fødselen af Jødernes Konge, søgde derfor at rydde ham af Veien i hans spæde Barndom; men Gud vaagede over sin Søn, og kun Jesu Jevnaldrende i Bethlehem bleve Offere for Tyrannens Mistanke.